

Filozofski prinosi Frana Barca prema monografiji Ivica Zvonara

Ivica Zvonar, *Mons. dr. Fran Barac (1872.–1940.): Život i djelo*, *Analecta croatica christiana* 44 (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2012), 367 pp.

»Ova knjiga tematizira život i djelovanje hrvatskoga katoličkog svećenika, sveučilišnog profesora, teologa i političara mons. dr. Frana Barca. Prve informacije o njemu dobio sam od svojih roditelja, što me ponukalo na daljnje istraživanje.« Tim riječima autor Ivica Zvonar, knjižničarski savjetnik na Odsjeku za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, započinje »Predgovor« izdanju nadopunjene i prerađene disertacije koju je 2005. godine obranio na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Djelo je objavljeno 2012. godine u izdanju Kršćanske sadašnjosti kao 44. svezak biblioteke *Analecta croatica christiana*. Autorova napomena kako je prve informacije o Franu Barcu dobio posredstvom žive riječi, od svojih roditelja, zasigurno govori nešto i o tragu koji je Barac ostavio u sjećanjima ljudi svoga zavičaja. Ovoj se knjizi može pristupiti s različitih očišta, već prema tome zanima li čitatelja crkvena ili svjetovna povijest, gibanja u filozofiji i teologiji ili politička događanja s kraja devetnaestoga i prve polovice dvadesetoga stoljeća. (Na svoje mogu doći čak i ljubitelji krimića.) Ovim se prikazom imamo namjeru – nakon kratkog prikaza čitave monografije – zadržati na onom dijelu koji govori o Barčevim znanstvenim, osobito filozofskim prinosima.

Nakon »Sadržaja« (pp. 5–6) slijedi kratak »Predgovor« (pp. 7–8), popis kratica (pp. 9–11) te »Uvod« (pp. 13–17) u kojemu autor iznosi cilj svoga pothvata, opisuje metodu i nabraja izvore, osobito dosad neobjavljene i neistražene građe koja se čuva u različitim arhivima u Hrvatskoj. Uz prikaz Barčeva života i rada autor napominje da je koristio i Barčevu pisanu ostavštinu, tj. njegove knjige, novinske članke, priloge u časopisima, teološke, filozofske i pedagoške radove te udžbenike. Sâma građa o Barcu strukturirana je kronološki i podijeljena u tri poglavlja.

Tri razdoblja u životu Frana Barca

Prvo poglavlje »Život i rad do početka prvog svjetskog rata« (pp. 19–109) započinje Barčevim djetinjstvom i školovanjem te prati Barčev život do svršetka studija 1894. godine, kad je pozvan u prvu službu kao vježbenik u Nadbiskup-

skoj kancelariji. Nakon svećeničkog ređenja 1895. imenovan je namjesnim vjeroučiteljem u Kraljevskoj gimnaziji u Požegi, a ubrzo nakon toga i prefektom u nadbiskupskom sirotištu u Požegi. Budući da je u Požegi radio kao pedagog i kateheta, pisao je priloge o različitim temama u crkvenom tisku te se zalagao za reformu vjeronaučnog sustava pri čemu je veliku pozornost posvetio metodološkim pitanjima. U to je vrijeme napisao dva vjeronaučna udžbenika za srednje škole, doktorirao teologiju, boravio na nekoliko europskih sveučilišta usavršavajući se i pripremajući habilitacijsku radnju *O modernoj katoličkoj apologetici*, kojom je 1907. habilitirao na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. To mu je djelo 'osiguralo' živu polemiku tijekom sljedećih nekoliko godina. Godine 1910. seli se u Zagreb i biva imenovan sveučilišnim profesorom na katedri općega dijela dogmatike, a akademske godine 1913–1914. obavlja i službu dekana Bogoslovnog fakulteta. Osim znanstvene i sveučilišne djelatnosti Barac je aktivno sudjelovao i u društvenom životu te se istaknuo i na Drugom hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913.

»Aktivnosti u ratnom vremenu (1914.–1918.)« (pp. 111–168) naslov je drugoga poglavlja monografije. U tom razdoblju Barac se, kao rektor zagrebačkog Sveučilišta (1915–1916) i urednik crkvenih časopisa, uz mnoge druge istaknute osobe iz crkvenog života jače angažirao u društvenom i političkom životu (Starčevićeva Stranka prava). U crkvenom tisku često je komentirao društvena i politička zbivanja, uvijek promičući kršćanske vrednote, naglašavajući njihovu važnost i prednost naspram sekularnih tendencija u kojima je vidio monističke, pozitivističke, panteističke i materijalističke korijene. Njegovo djelovanje nije se međutim iscrpljivalo u pisanoj riječi, nego je kako osobno tako i preko raznih akcija karitativno djelovao na ublažavanju teških životnih prilika u kojima se našlo stanovništvo pogođeno posljedicama rata. Opisujući Barčevo političko djelovanje od početka rata do jeseni 1918. godine autor monografije pruža uvid u napetosti i složenost situacije u kojoj se našla Hrvatska raspadom monarhije te u okolnosti koje su vodile ostvarivanju ideje južnoslavenske države.

Treće, najopširnije poglavlje (pp. 169–319) naslovljeno je »Djelovanje u monarhističkoj Jugoslaviji«. Prvi dio trećega poglavlja prati Barčevo sudjelovanje u političkom životu u vrijeme proglašenja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, njegovu ulogu u pripremi i radu mirovne konferencije u Parizu, njegovo imenovanje u Privremeno narodno predstavništvo u Beogradu kao izvanstranačkog političara iz banske Hrvatske te njegovo djelovanje u Hrvatskoj zajednici. Zbog političkih stavova i kritike vlasti Barca je, uz još dvojicu profesora zagrebačkog Sveučilišta, na prijedlog ministra prosvjete Svetozara Pribičevića kralj Aleksandar 1924. prisilno umirovio, da bi ga 1925. ponovno,

vjerojatno zauzimanjem Stjepana Radića, imenovao redovnim profesorom osnovnog bogoslovlja. Barčev politički angažman nakon toga slabi, što zbog vlastitoga negativnog iskustva s politikom, što zbog novih obveza pri izgradnji Nadbiskupskog dječaćkog sjemeništa na Šalati i u Hrvatskoj bogoslovskoj akademiji. U to vrijeme jača Barčevo djelovanje na znanstvenom i crkvenom području, koje autor obrađuje u drugom dijelu trećega poglavlja, osobito se osvrćući na Barčevu ulogu u djelovanju Hrvatske bogoslovske akademije te na njegovo djelovanje u Nadbiskupskom dječaćkom sjemeništu u Zagrebu gdje je obnašao službu rektora. U trećem dijelu trećega poglavlja Zvonar se još jednom sažeto osvrće na Barčevu nastavnu i znanstvenu djelatnost. Poglavlje završava Barčevim odlaskom u mirovinu i bolešću uvjetovanim povlačenjem iz javnoga života. Fran Barac umro je 20. rujna 1940. godine.

Nakon »Zaključka« (pp. 321–325) slijedi popis izvora i literature (pp. 327–354), sažetak na engleskom jeziku (pp. 355–356), »Kazalo imena« (pp. 357–364) te »Bilješka o autoru« (pp. 365–367).

Habilitacijska radnja Frana Barca

Možemo se složiti s autorovom opaskom da je, uz nekoliko izuzetaka, filozofski rad Frana Barca široj stručnoj i znanstvenoj javnosti gotovo nepoznat (p. 15). Stoga smatramo opravdanim i štoviše nužnim u ovom prikazu svoju pozornost usredotočiti upravo na taj segment Barčeva djelovanja kao 'aperitiv' mogućem budućem studioznijem pristupu toj tematici. Započinjući poglavlje o Barčevim filozofskim i teološkim prinosima (pp. 60–107) autor najprije prikazuje idejna strujanja na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Promjene u razumijevanju znanosti i filozofije prethodnih stoljeća rezultirale su jačanjem pozitivističkog i materijalističkog svjetonazora povezanog s prosvjetiteljskim promicanjem neograničene slobode i kritikom autoriteta te stvorile duhovnu situaciju na koju Katolička crkva nije mogla ostati ravnodušnom, tim više što su modernizam i liberalizam svoju kritiku usmjerili osobito prema crkvenom i »božanskom« autoritetu. Dovođenje u pitanje kršćanskoga poimanja postanka svijeta i čovjeka zahtijevalo je crkveno »opravdanje«. Crkva je osudila moderne zablude te naglasila potrebu obnove tomizma, što se očitovalo u razvoju neoskolastičkog pokreta kao reakcije na različite struje moderne europske filozofije. Međutim i u samoj Crkvi postojala su različita strujanja na filozofskom i teološkom polju među kojima je bilo i zagovornika obnove i usklađivanja crkvenoga nauka sa zahtjevima moderne misli. Sve to potaknulo je unutarnju preobrazbu teologije i afirmaciju apologetike. Tako je i habilitacijska radnja *O modernoj katoličkoj apologetici*, koju je Fran Barac predao profesorskom

zboru Bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu, izazvala čitav spektar reakcija, od odobravanja do osude, a koje su se manifestirale u prilogima katoličkih časopisa. Nakon povoljnoga suda dr. Antuna Bauera o habilitaciji Barac je pozvan na usmeni ispit pred cijelim profesorskim zborom nakon čega je dobio dozvolu za predavanje apologetike. Habilitacija, što obuhvaća 157 stranica, tiskana je početkom 1907. u Požegi. Barac se pri izradi habilitacije služio uglavnom djelima autora francuskog i njemačkog govornog područja. On najprije ističe da je bit apologetike filozofsko opravdanje kršćanstva kao natprirodne religije, za što je najprije potrebno odvojiti apologetiku od dogmatike. Budući da se apologetika bavi nečim što nije evidentno dokazano, za vjeru je potrebno, uz intelektualne, imati i volunrarističke motive. Kako se na vjeru ne smije nikoga siliti, zadaća apologetike bila bi poticajno djelovanje na ljudsko srce u smislu buđenja ljubavi prema istini. Barac polazi od toga da svako vrijeme zahtijeva vlastiti, prilagođeni pristup te zato i metoda apologetike mora biti suvremena, tj. mora se prilagoditi situaciji određenog doba. Zalaže se također za slobodu i široki pogled apologeta bez robovanja kalupima i bez straha od prigovora zbog uvođenja novotarija. Pritom ističe da se ne smiju olako odbaciti svi rezultati moderne filozofije, nego treba biti razborit u prosuđivanju i uzimati u obzir dosege i drugih znanosti: povijesnih, prirodnih i društvenih. Oslanjane na moderne znanosti ne smije međutim odvojiti apologetiku od metoda velikih kršćanskih mislilaca iz prošlosti. Stoga Barac naglašava da bit apologetike uvijek ostaje ista, ali je potrebno mijenjati ono što je rezultat povijesne uvjetovanosti. Zato je za njega moderna apologetika u isto vrijeme i tradicionalna i progresivna. U posljednjem dijelu svoje studije Barac se bavi raznim vrstama apologetike na temelju različitih metoda, od tradicionalne preko psihološke (na temelju francuskih i njemačkih autora, što će mu kasnije priskrbiti najviše kritičara), prirodnoznanstvene i historičke do supernaturalistike i egzemplarne, ne propuštajući spomenuti ni one krive. Govoreći na taj način o apologetici bilo mu je nemoguće izbjeći i određenu dozu kritike skolastičke filozofije, iako je pazio na to da u svojim promišljanjima ne upadne u krajnost bilo koje pozicije. Nažalost, samo nekoliko mjeseci nakon tiskanja habilitacije počeli su napadi na njega zbog navodnog zastranjenja u modernizam.

Odjeci Barčeva pristupa apologetici

Prva dva prikaza, onaj u *Glasniku Biskupija bosanske i sriemske* u svibnju te u *Katoličkom listu* u lipnju 1907. godine bila su pozitivna, puna hvale, izražavajući nadu da će Barac nastaviti svoj rad jer su takva djela itekako dobrodošla na hrvatskom jeziku s obzirom na razumijevanje kršćanstva u

suvremenoj duhovnoj situaciji. Sarajevska *Vrhbosna* u lipnju iste godine, nakon pohvala da se radi o prvom sustavnom djelu o apologetskoj problematici, prva je oprezno i obzirno istaknula zamjerke koje su se odnosile prije svega na Barčevu kritiku skolastike te nekritičko prihvaćanje učenja nekih mislilaca koji su bili poznati kritičari skolastičke filozofije. Usprkos kritičkim primjedbama *Vrhbosna* zaključuje prikaz pozitivno. Na isti način intoniran je i prikaz u *Kršćanskoj školi* te prikaz u *Obzoru*, koji ne prešućuje slabe točke Barčeve knjige, smatrajući ih ipak sitnicama u usporedbi sa značenjem i vrijednošću djela kao cjeline. Krajem 1907. godine objavljen je prvi otvoreni i žestoki napad na Barčevu habilitaciju s optužbama za modernistički agnosticizam, prozivajući i bogoslovni fakultet koji je knjigu odobrio. ‘Napadački’ članak Frana Biničkog »Vratimo se silogizmu« objavljen je krajem 1907. u krčkoj *Hrvatskoj straži* koju je pokrenuo krčki biskup Mahnić s ciljem obrane vjere i kršćanstva, a koja je s apologetske pozicije nerijetko oštrim i zajedljivim stilom pisanja kritizirala protivnike katolicizma i crkvene hijerarhije. Vjetar u leđa *Hrvatskoj straži* koja je okupljala autore u borbi protiv liberalizma dala je enciklika o modernističkom nauku *Pascendi Dominici gregis* (8. rujna 1907) pape Pija X. Na optužbe zbog modernizma, pri čemu je Binički, u ono vrijeme urednik *Hrvatske straže*, prije svega mislio na monizam i evolucionizam, Barac mu je odgovorio pozivom da te svoje optužbe dokaže.

I tako je počelo.

Barac je u veljači 1908. u *Katoličkom listu* izrazio svoju razočaranost time što je umjesto stručne recenzije i argumentirane kritike *Hrvatska straža* objavila nedokazanu osudu njegove studije. Čak sedamnaest nepotpisanih članaka protiv Barčeve knjige (autorstvo se pripisuje krčkom biskupu dr. Antunu Mahniću), pod naslovom *Kritička pisma mladom apologetu*, objavljeno je tijekom 1908. godine u *Hrvatskoj straži*. Uglavnom, Barcu se predbacuje da je previše lakomisljeno i nekritički prihvatio teze pojedinih filozofa i zablude moderne filozofije, osobito psihološku metodu, a što posve zasjenjuje dobre strane njegove knjige. K tome u Barčevu djelu ima previše kritike skolastičke filozofije, čime klizi u subjektivizam i dovodi u pitanje osnovne dogme Katoličke crkve. Osim toga enciklika *Pascendi* osvrće se prije svega na francuske moderniste čijim se djelima Barac ponajviše koristio. Uz odbacivanje skolastike i Tome Akvinskoga te čitanje novovjekovnih filozofa Barcu se zamjera i zanemarivanje latinskoga jezika i uvođenje terminologije moderne filozofije u teologiju.

U Barčevu, svoju, ali i u obranu ugleda zagrebačkoga Bogoslovnog fakulteta javio se i dr. Antun Bauer, jedan od ocjenjivača i glavni referent Barčeve habilitacije. U *Katoličkom listu* istaknuo je činjenicu da su Barčevu habilitaciju imali u rukama svi članovi profesorskog zbora pred kojima je habilitaciju

i obranio te da Barac nije protivnik skolastičke filozofije, nego na mnogim mjestima citira i djela priznatih katoličkih pisaca. Na kraju Bauer predbacuje autoru kritika u *Hrvatskoj straži* da ne poznaje skolastičku terminologiju i da krivo tumači određena filozofska učenja. Na seriju članaka u *Hrvatskoj straži* u listopadu 1908. odgovorio je i sâm Barac, pokušavajući smiriti i razjasniti nastalu situaciju, priznajući da njegovo djelo ima nedostataka, naglašujući istovremeno da je to djelo, kao uostalom i njegov stav, u potpunosti u skladu s naukom Katoličke crkve.

Polemika oko Barca ponukala je profesorski zbor Bogoslovnog fakulteta da zamoli zagrebačkog nadbiskupa Josipa Posilovića neka provjeri Barčevu habilitaciju pod vidom zabluda osuđenih u enciklici *Pascendi*. Nakon što su cenzori zagrebačke nadbiskupije to odbili učiniti uz obrazloženje da to nema nikakve svrhe nakon što se rasplamsala javna polemika, a budući da polemika nije jenjavala, Barac je zatražio mišljenje jednog od najvećih crkvenih autoriteta na području apologetike kardinala D. Merciera, koji je u srpnju 1909. odgovorio u prilog Barcu, što ipak nije zaustavilo napade na nj te se polemika nastavila i tijekom sljedeće dvije godine.

Budući razvoj događaja, tj. imenovanje profesora Antuna Bauera zagrebačkim nadbiskupom te iskazivanje povjerenja Barcu u vidu različitih odgovornih crkvenih službi, na neki je način, možemo reći, opravdalo i potvrdilo Barčeva i Bauerova stajališta. No smijemo se pitati kakva bi bila budućnost filozofije i teologije na crkvenim učilištima u susretu s novim duhovnim strujanjima da se nisu trošile snage i vrijeme na polemiku između Barca i Mahnića (koji su nakon završetka »dopisnoga rata« bili u dobrim odnosima, a Mahnić se pred smrt i ispričao Barcu), koja je polemika mobilizirala gotovo sve katoličke filozofske i teološke umove onoga vremena (iako je, čini se, bolja Crkva koja se prepire nego Crkva koja spava), a koja se vremenom odmakla od same stvari i u konačnici se pokazala kao (tako čest) komunikacijski nesporazum opterećen ideologijom. Iako se ne može zanijekati da je Barac bio kritičan prema skolastičkoj filozofiji, ne može mu se predbaciti da mu nije bilo stalo do toga da se nauk Katoličke crkve »prevede« na jezik koji bi bio razumljiv i prikladan za uspostavljanje dijaloga vjere i razuma, tj. Crkve i suvremenoga svijeta. Posao je to koji je zbog možda pogrešne početne reakcije započeo kasnije i koji još uvijek traje. Pod tim vidom postaje jasna ispravnost Barčeva stava o nužnosti razlikovanja bitnoga pologa vjere i povijesno uvjetovanih načina njezina tumačenja i prenošenja.

Bilo bi nepravedno završiti ovaj prikaz bez pohvale i zahvalnosti autoru monografije dr. Ivici Zvonaru koji je uložio iznimni trud ne bi li oteo zaboravu bogat život jednog hrvatskog svećenika, znanstvenika i političara te ga mono-

grafski predstavio hrvatskoj javnosti. Tko god uzme u ruke monografiju o dr. Barcu, dobit će uvid ne samo u bogat život toga čovjeka nego i u zanimljive i napete društvene, političke, crkvene i znanstvene okolnosti toga razdoblja. Sâm autor u *Uvodu* spominje niz fenomenā novije hrvatske povijesti s kojima se susreo tijekom svojih istraživanja, koji još nisu istraženi te koji zaslužuju detaljniju monografsku obradu. Ivica Zvonar učinio je ogroman posao i ovom monografijom bacio rukavicu istraživačima različitih znanstvenih područja. Iz filozofijskog očišta pak nesumnjivo postaje jasnijom potreba i korisnost udubljanja u Barčevo kako filozofsko tako i teološko nasljeđe. Ovaj prilog želi biti poticaj proučavanju i rasvjetljavanju upravo toga segmenta Barčeva djelovanja ne bi li se u naše vrijeme obistinila ona da je povijest učiteljica života.

Nenad Malović